

**Kamuoyunun medya aracılığıyla kontrolü çerçevesinde
19. YÜZYILDA MEDYA SİYASET İLİŞKİLERİNE BAKIŞ**

Osman ÖZSOY*

*A Glance at the Media-Politics Relations in the Context of Control of Public Opinion
through the Media*

Throughout history, there has been a relationship between the persons or associations who govern and the elements composing the public opinion, either discreetly or openly. The interest in the subject of the fractions which aim to control the public opinion increased together with the development of publication capabilities and the facilitating of the materials that help to shape the public opinion in reaching more people. As the effect of the newspaper, radio and then the television increased in daily life, the control of the source of information became more important for such groups.

This is because, whenever "decision centers" attempt to act, to make a new decision, the control over information appears as an inextricable element of the national politics. In that case, the decision centers are either canvassing to get the public support or looking for a way to procure their indifference.

Throughout history, this relationship sometimes brought about ethically unacceptable practices among the journalists who are the main elements of the media sector and the pragmatist groups. This article exemplifies the unethical dimension of the media-politics relationship.

Key words: *Ottoman Empire, media, mass media, politics, ethic, public opinion.*

.....

Giriş

Sanayi Devrimi hiç kuşkusuz sadece ekonomik ve siyasi hayatı değil, toplumsal hayatı da derinden etkilemiştir. Uluslararası ilişkilerin hız kazanması, bu ilişkilerin asırlar boyu süren alışlagelmiş askeri ve siyasi ilişkilerin dışına taşması ve hammadde pazar ilişkisi içinde yeni bir boyuta ulaşması, günlük hayatı ve tüketim alışkanlıklarını da derinden etkilemiştir.

Kamuoyuna tercih alternatifleri sunmaktan öte, daha çok kanaat yaratmadaki yönü ile ön plana çıkan medyanın işleyişine dair siyasî, ekonomik ve ideolojik düzlemlerde tartışmalar daha da önem kazanmıştır.

Kamuoyunun kontrolü sadece siyasi ve güvenlik gerekçeleriyle değil, ekonomik nedenlerle de yoğun ilgi alanına girmiştir. Ni

* Doç. Dr.

tekim prenslikler ve krallıklar devrinde hükümdar için methiyeler sıralayan yazar ve şairlere ödenen meblâğlar, basının bir güç hâline gelmesiyle gazeteciler için tahsis edilir olmuştur. (Bardakçı, 13 Şubat 2005, Hürriyet)

Sanayi Devrimi'nde olduğu gibi basım teknikleri konusunda da ilk adımların Avrupa'da atılması ve kitle iletişim araçları konusunda büyük gelişmelerin yaşanması, sadece bu eski kıtayı değil, temas halinde olduğu tüm dünyayı da derinden etkilemiştir.

19. Asrın Başlarında Durum

19. asrın başlarından itibaren, Şark Sorunu adı verilen Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'nın güçlü devletlerince paylaşılması projesi gündeme gelince, Avrupalı ülkelerin bu aşamada yaptıkları ilk işlerden biri, öncelikle Osmanlı İmparatorluğunun başkenti İstanbul'da ve diğer önemli merkezlerde gazeteler çıkarmak ve Osmanlı topraklarındaki muhabirlerinin sayısını artırmak oldu.

Türkiye'de ilk gazete, Fransız Devrimi'ni izleyen yıllarda Fransızlar tarafından çıkarıldı. 1795 yılında İstanbul'da Fransız Elçiliği basımında basılan ve amacı Fransız Devrimi'ni anlatmak olan bu gazetenin ismi *Bulleten des Nouvelles* (Haber bülteni) idi. (İnuğur, 1982, s. 165) Bu tarihten sonra yerli ve yabancı bir çok gazete Osmanlı basın hayatında yerini aldı. Napolyon'un donanması 1798 yılında Mısır'ı işgal etmek üzere Girit'ten ayrıldığında, gemilerde Arapça-Türkçe çevirmenler ile Arap harflerinden oluşan basım harfleri ve basım makineleri de bulunuyordu. Gemilerde ayrıca, Mısırlılara hitap eden bildiriler, bültenler vardı.

Napolyon Mısır'a çıktığında ilk işi afişler bastırarak sokaklara astırmak oldu. Bunun

üzerine Osmanlı yönetimi, Napolyon'un propagandasını engellemek için bültenler, bildiriler, mektuplar bastırarak karşı girişim başlattı. O günün koşullarında bu çalışmaların kurumsal bir yönü yoktu. Fakat tarafların, kamuoyunun kontrolü arzusunu yansıtmaya adına önemliydi. Bu ilk yazılı propaganda savaşından Osmanlılar galip çıktı. (Koloğlu, 1987, s. 87)

İlk kez karşılaştıkları böyle bir durum karşısında, bundan sonra neler yapılması gerektiğiyle ilgili bir değerlendirme yapan Osmanlı devlet yetkilileri, gerek Osmanlı topraklarında çıkan gazeteleri, gerekse de Avrupa basınına izlemeye aldı. (Er, 2003, s. 20) Bu arada devlet de kendi gazetesine sahip olmak için harekete geçti. *Takvim-i Vekayi*, resmi statüde ilk Türkçe gazete olarak 1831'de yayın hayatına girdi. Bundan sonra Türklerin çıkardığı özel gazeteler de basın tarihimizdeki yerlerini zamanla almaya başladılar.

Osmanlı Devleti'nin Son Yıllarında Durum

Tanzimat Dönemi

Osmanlı hükümeti ilk zamanlar Avrupa gazetelerinde Türkiye aleyhinde çıkan yazıları tekzip etmeyi bile düşünmüyordu. Fransa'daki Osmanlı elçisi, devrin Padişahı Sultan Abdülmecid'e; "Avrupa'daki bazı gazetelerin Osmanlı Devleti aleyhinde ağır yayınlar yaptığını, bu tür gazetelerin taltifinin iyi olacağını" teklif etmişti. Abdülmecid bu öneriye; "Bazı gazetelerin celb ve taltifi, diğerlerinin zararlı şeyler yazmalarına neden olabileceği için, o kadar faydalı görmüyorum" cevabını verdi. (Özsoy, 1998, s. 45)

Mustafa Reşit Paşa da "Bütün gazetelerin kizb-i lisanını tutmak kabil olmadığı ve içlerinden birkaçının taltifi ile diğerlerini yazacaklarının hail olunmayacağına

kail bulunmaktaydı." Bununla beraber Paşa, Bab-ı Ali'ye taraftar olan gazeteleri abone olunmasını ve bu gazetelere kendi deyimiyle 'Article'lar (makaleler) yazdırılmasını faydalı görüyordu. (Karal, 1983, s.190)

Meşrutiyet Dönemi

Tarih boyunca yönetimler, kendi iktidarlarını korumak ve devam ettirmek için iç ve dış tehditlere karşı çeşitli tedbirler almışlardır. Basına karşı yasal ve ekonomik önlemler bu tedbirlerin başında gelmiştir.

Eski gücünde olmayan Osmanlı Devleti, gerek Avrupa, gerekse de Türk kamuoyunda basının giderek etkinliğini artırması üzerine, aleyhteki yayınları etkisiz hale getirme veya durdurma çareleri aramaya başladı. Bunu için gerektiğinde sansür uygulandı, kimi zaman da gazetelerin şantajlarına boyun eğilerek onlara maddi menfaat sağlandı.

Gazetelerin kamuoyu üzerindeki etkinliğini fark eden Sultan Abdülhamit, İngilizlerin bir kısım gazeteleri el altından desteklediğini tespit edince, kendisi de benzer bir yöneme başvurdu.

Özellikle Avrupa basınında Osmanlı Devleti aleyhinde yapılan "iftira" ve "yıkıcı bölücü" yayınların önü alınmaya çalışıldı. Bu yayınları karşılayacak yurt içinde yabancı dillerde yayınlanan gazete ve dergiler özendiriliyor, finanse ediliyordu

Sultan Abdülhamit döneminde Türkiye'de sekizi Türkçe olmak üzere çeşitli dillerde tam 40 adet gazete çıkıyordu. Bunların toplam tirajı 40 bin civarındaydı.

Öncelikle, yabancı basınla ilişkileri düzenlemek için Matbuat-ı Ecnebiye Kalemî adıyla bir birim oluşturuldu ve belirli bir tahsisat ayrıldı. İhtiyaç ölçüsünde bu tahsisata ilave-

ler yapıldı. (B.O.A., Hariciye İrade C.I, nr.6, 15 M-1310/ 10, Ağustos 1892) Bunun yanında, Osmanlı hükümetleri yabancı ülkelerdeki gazeteleri okuyup tetkik etmek ve on beş günde özetlerini içeren rapor vermek için memur istihdam etme yoluna gidildi. (B.O.A., Harici İrade tas. nr. 15, 18- M -1313/ 11 Temmuz 1895)

II. Abdülhamit yabancı basında çıkan yazılardan ve iftirallardan elçilikleri sorumlu tutuyordu. Engellenemeyen aleyhteki yayınlar elçiliklerce toplanıyor, imha ediliyordu. Bunun için de kendilerine ayrı bir ödenek tahsis edilmişti. Bunu bilen bazı avantacılar birkaç sayfalık alelade gazete ya da dergiler çıkarıyor, aleyhte yazılar yazıyor, sonra da susmaları için kendilerine kese kese altın ödeyen Türk dışişleri temsilcilerini bekliyorlardı. Para dışında yabancı gazeteci ve yayımcılara Osmanlı nişanı ve madalyası da dağıtılıyordu.

Yabancı gazetecilere ödenen paranın dışında, yerel basından da maaşa bağlananlar vardı. Bu uygulama, Osmanlı uyruklulara olduğu kadar, yabancı uyruklu gazeteler için de geçerliydi.

Hem yerli, hem de yabancı gazetecilere kesenin ağzı hep açık tutuldu. Hatta daha da ileri gidildi ve Osmanlı Devleti lehinde haber ve yorumların yer alması için Avrupa'daki bazı tanınmış gazeteci ve köşe yazarları maaşa bağlandı. İstanbul'daki kimi yabancı muhabirlerin ev kiralrı bile ödendi. Para vermekten çekindikleri gazetecilere kimi zaman kıymetli taşlarla süslü nişanlar, eşlerine de mücevherli madalyalar takıldı.

Örneğin, "Levent Herald" gazetesine 100 bin kuruş, Fransızca çıkan "İstanbul" gazetesine 24 bin kuruş ödeniyordu. 1 Eylül 1895'te, 'Times' gazetesinin İstanbul muhabiri

Garachino'nun ev kirası olan 150 lirayı hükümetin ödemesi kararlaştırıldı. Ertesi sene, bir diğer İngiliz gazetecinin, Norman'ın her ay aldığı 50 lira 'harçlığa' 30 lira zam yapıldı. 1901'de, 'Berlinguer Togobalt' gazetesinin sahibine 2 bin kuruş aylık bağlandı ve saraydan maaş alan yabancı gazetecilerin sayısı, zamanla 60'a yükseldi.

Yine aynı şekilde, Tercüman-ı Hakikat, Saadet, Levand Herald, Moniteur Oriental, Byzantis La Turquie, İstanbul ve Tarik gazetelerine padişahın iradesiyle hazineden 30.000 - 100.000 kuruş arasında yardım yapıldı. (İnuğur, age, s. 267) Buna rağmen bu gazeteler hükümetten daha fazla para koparmak için şantajlarına devam ettiler.

Gazeteciler bu tür yolsuzluklara öyle alışmışlardı ki, finansman bakımından darboğaza giren bazı Jön Türk gazeteleri muhalif yazılarını artırmak suretiyle Hükümet yetkilileriyle pazarlığa oturuyorlardı. Buradan elde ettikleri yüksek gelirle de başka isimle yeni gazete çıkarma yoluna gidiyorlardı. (Hanioğlu, s. 45)

Avrupa basınına ödenek

II. Abdülhamit, yabancı basını kendi yanına çekmek için önemli Avrupa gazetelerine büyük siparişlerde bulunuyor ve bu basın organlarının hisselerini satın alıyordu.

Times Gazetesi'nin Osmanlı Devleti aleyhindeki yayınlarını önlemek amacıyla gazete müdürüyle görüşmeler yapıldığına dair ilginç bir belge Osmanlı Arşivi Yıldız evrakında mevcuttur. (BOA,Y-A-Hus. tasnifi Dos:171 Sıra:97.27-11-1299) Yine aynı şekilde, New York'ta basılan ve yayınlanan Kevkeb-i Amerika gazetesi müdürlerine bu amaçla aylık on lira tahsis edildiğine ilişkin Dahiliye Nezaretinin tezkiresi arşiv kayıtlarında yer almaktadır. (B.O.A., Hariciye İrade Tas. Nr. 3, 6-C1311/15 Aralık 1893)

Yine Paris'te bulunan Halil Ganem isimli gazetecinin Osmanlı aleyhindeki yayınlarını önlemek amacıyla İstanbul'a gelmesi halinde kendisine görev verileceği vaadi de arşiv kayıtlarında mevcuttur. (BOA,Y-A-Hus. tasnifi Dos:179 Sıra:115.26-Z-1301)

Hükümet, 1895 yılında Avrupa Gazeteleri vasıtasıyla neşrolunmakta olan bir takım çirkin haberlerin ret ve tezkibi için, Ajans Havas, Ajans Reuters telgraf şirketleriyle diğer muhabirlere (gazetecilere) tahsisat ayırdı. Nitekim bu amaçla 1899 yılında Agence Furmeir'in İstanbul temsilcisi Mösyö Alberti, (Hariciye İrade tas. nr. 10, 26 - N - 1317/28 Ocak 1899) 1900 yılında Agence Nationale müdürü Hariciye Nezareti tarafından maaşa bağlandı. (Hariciye İrade tas. nr. 1, 18 - C - 1318/13 Ekim 1900)

Bu dönemde basın, sadece Osmanlı Hükümetinden ve İstanbul'da bulunan elçiliklerden değil, Türkiye'de ihale peşinde koşan Avrupalı bankerlerden ve Galata sarraflarından da maddi çıkar sağladı. (Koloğlu, s. 84)

Matbuat Müdürlüğü, Osmanlı Devleti aleyhinde yurt dışında yayın yapan yabancı basın organlarının önüne geçmek için dış temsilcilikler vasıtasıyla bu yayın organlarına çeşitli yollardan menfaat sağlamaya başladı. Jelt Jakov, 'Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın' adlı araştırmasında; 'Basına ödenen para çeşitli kaynaklardan karşılanıyordu. Avrupa gazetelerine ödenmek üzere hazineden her ay 2100 (iki bin yüz) altın lira ayrılıyordu. 24 Eylül 1890 tarihli bir belgede, Dışişleri Bakanlığı bütçesinden altı bin yedi yüz altın liranın gazete

ve dergilere rüşvet olarak harcandığı sanılıyor.

Şantaja başvuran gazeteler

Bu arada, Abdülhamit'in para dağıttığını haber alan Avrupalı bazı gazeteciler, Osmanlı elçiliklerini 'Bize de maaş vermezseniz aleyhinizde yazarız' şeklinde tehdide başlayınca, onlara da ödeme yapıldı. Ancak, 1903 Şubat'ında Le Figaro gazetesinde çıkan son derece ağır bir yazıdan sonra, o güne kadar maaşa bağlanan yabancı gazetecilerin çoğunun Avrupa'nın ikinci, hatta üçüncü sınıf yazarları olduğunu geç de olsa fark edilince, Sultan Abdülhamit, 'Önemsiz gazetelere para dağıtıyoruz, ödemeler bundan böyle itibarlı gazetelere yapılsın' şeklinde Hükümeti uyardı. Hükümdarın talimatı üzerine, Osmanlı Bankası vasıtasıyla Paris'teki elçiliğimize 'önemli gazetecilere dağıtılmak üzere' 400 bin Frank ilave para gönderildi. (Bardakçı, 13 Şubat 2005, Hürriyet)

Orhan Koloğlu, gazeteci, muhbir, gazete ve ajanslara para vermek suretiyle satın alma usulünü II. Abdülhamit'in koymadığını, bu usulsüz oyunun kurallarının dışarıda -Batıda- oluşturulduğunu, II. Abdülhamit'in ise bu oyunu kurallarına göre oynadığını söyleyerek, burada asıl kızılmaması gerekenin oyunu icat eden kimse olması gerektiğini belirtir. (Koloğlu, age, s. 84)

Şantaja başvuran ajanslar

O dönemde Avrupa'nın iki büyük güç odağı olan Reuters ve Ajans Havas da Osmanlı aleyhinde yazı yazma ve haber servis etme işinden geri durmadılar. Başlangıçta, önemli ekonomik olay ve bilgileri merkeze iletmek amacıyla kurulan bu iki ajans, bütün uluslararası haber iletimini ellerinde tutmaktaydı. (İlal, 1989, s. 69)

Bunlar sahte, taraflı ve hileli haberlerle borsanın inip çıkmasını temin ediyorlar, bazı devletlerin aleyhinde yayımlar yaparak şantaj yapıp haksız kazanç elde ediyorlardı. Başta Rusya, Prusya ve Avusturya-Macaristan olmak üzere Avrupa'da birçok devlet, özellikle de Balkan ulusları, kamuoyu oluşturan ve borsaları idare eden bu iki merkez kanalıyla seslerini duyurabilmek için akla gelmedik yollara başvuruyorlardı. Bu dönemde, muhbir, yazar, gazete, ajans satın almak vb. tüm yolları denediler. (http://www.byegm.gov.tr/seminerler/kayseri-x/kayseri_17.htm#_ftnref1)

Günümüzde bile "güvenilir haber kaynakları" olarak nitelendirilen bu haber ajansları, o dönemde Osmanlı Hükümeti'ni gayet açık bir şekilde tehdit etmişler ve şantaja başvurmuşlardı. Osmanlı Hükümeti bunların şantajından kurtulmak için kendilerine menfaat temini yoluna gitti. (Hariciye İrade tas. nr. 25, 23 - Ca - 1313/12 Kasım 1895)

Ajans Havas'ın bundan bir asır önce sergilediği bir şantaj örneği oldukça ilginç bir durum arz etmektedir. "Ajans Havas Telgraf Şirketi'nin İstanbul'da bulunan temsilcisi ve muhabiri Hükümet yetkililerine gerek şifahen, gerekse de yazılı olarak başvurarak, aleyhteki tutumlarının, Osmanlı Nezareti ve Paris Elçiliği'nin Ajans Havas'a abone olmamalarından kaynaklandığını, bahsedilen ajansa abone olunmasının sorunun aşılmasına yeteceğini açıkça söyledi.

Bunun üzerine, Matbuat-ı Hariciye Müdürü, Avrupa ve Amerika'nın en büyük telgraf şirketlerinden biri olan bu ajansa abone olunmasının faydalı olacağını ve bu ajansın Osmanlı lehine çevrileceğini belirtmiş, eğer abone olunmazsa bu ajansın zararlı yayımları yüzünden Osmanlı'nın çok muzdarip ola-

cağı ifade edilmişti. (B.O.A., Hariciye İrade tas. nr. 12 23 - Za - 1310/9 Haziran 1892)

Bu ajanslara ödenen paranın miktarı artırılarak zararlı yayınlarının önüne geçilmek istense de, (B.O.A., Hariciye İrade Tas. Nr. 4, 3-M-1313/26 Haziran 1895) bilhassa Ajans Havas ve Reuter şirketlerinin Osmanlı aleyhtarını ve Ortadoğu petroleri üzerindeki emelleri sürekli devam etti.

Türk Kurtuluş Savaşı Yıllarında Durum

Mustafa Kemal Paşa Türk Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak üzere Anadolu'ya geçtiğinde, bilindiği gibi peşi sıra kongreler toplamıştı. 20 Ekim 1919 da İstanbul Hükümeti ile Amasya'da ilk kez resmi temas sağlandığında, gündeme getirilen en önemli konu, işgalcilerin lehinde yayın yapan İstanbul basınının Anadolu'ya girişinin yasaklanması olmuştu. (Özsoy, 1997, s. 158) Çünkü bu gazeteler, Anadolu insanının maneviyatını sarsmakta ve bağımsızlık ümidine büyük darbe vurmaktaydılar.

İstanbul Hükümetinin olduğu kadar, İstanbul basınının da İtilâf Devletleri'nin baskısı altında olması Anadolu'da satılan İstanbul gazetelerine de bir sınırlama getirilmesi ihtiyacını doğurdu. Nitekim Mustafa Kemal Paşa TBMM'nin açılışının ikinci gününde, "Milleti birlik ve beraberliğe çağırın ve düşman yalanlarına inanılmamasını" isteyen bir beyanname yayınlama ihtiyacı duydu. (TBMM, Zabıt Cerideleri, Devre:I, cilt:I, s. 60)

TBMM'de 2 Mayıs 1920'de on bir kişiden oluşan ilk İcra Vekilleri Heyeti seçildi ve bununla ilgili 3 numaralı kanun da TBMM'de aynı gün kabul edildi. (Zabıt Cerideleri, Devre:I, Cilt.I.s. 185-186) Heyetin 6 Mayıs'da yaptığı toplantıda aldığı kararlar arasında, basınla ilgili düzenlemeler de vardı. Toplantıdan sonra yayınlanan 2 sayılı

kararname de; "Dersaadet'ten gelecek evrak-ı resmiye ve İstanbul matbuatı derhal iade olunacaktır. Evrâk-ı varideyi ve matbuatı kabul eden veya iade etmeyen memurlar hıyanet-i vataniye mucibince itham edilecektir" deniliyordu. Nitekim bu kararlar İstanbul basınının Anadolu'ya girişi yasaklanmış oldu. İstanbul basınının Anadolu'ya girişinin yasaklanmasına İstanbul basınının tepkisi şiddetli oldu. (Peyam-ı Sabah, nr. 519/10949, 7 Mayıs 1336/ 7 Mayıs 1920)

7 Haziran 1920'de 4 maddeden ibaret olan ilk Matbuat Kanunu çıkarıldı ve Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü kuruldu. Bu yeni kurumun önemiyle ilgili yapılan açıklamada; "Milli menfaatimizin müdafaası hususunda silah kadar müessir olan siyaset ve fikir teşkilatının öteden beri ihmal edilmiş olması keyfiyeti, pek çok fenalıklara sebep olmuş ve el'an da olmaktadır" denilmekteydi. (Oral, 1968, s. 60-61)

Anadolu Ajansı'nın Kurulması

Mustafa Kemal, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde topladığı kongrelerin ardından Ankara'ya geldiğinde, daha TBMM açılmadan 17 gün önce, 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı'nı kurdu. (Anadolu Ajansı, Kuruluşu, Tarihçesi ve Safahatı (1925-1935), Ankara 1935, s. 5) Kuva-yı Milliye'nin ileri gelen kadroları bu girişimle millî davanın birinci elden tüm yurda ve dünyaya doğru olarak ulaştırılmasını sağladılar. Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan Müslümanlar bu sayede, Anadolu'da verilen Türk Kurtuluş Savaşı hakkında birinci elden bilgi sahibi olabildiler. (BOA, Dahiliye Nezareti Kalemî Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS), Dosya: 62, Belge: 29) Anadolu Ajansı'nın kurulması işgalci devletleri oldukça rahatsız etti. (Sonyel, 1987c. I, s, 75)

İliştirilmiş Gazetecilere Türk Kurtuluş Savaşı Yıllarından Örnek

Türk Milleti Mustafa Kemal önderliğindeki büyük bir mücadele örneği sergilerken, o günün şartlarında ender sayılabilecek bir uygulama faaliyete geçirildi. Yabancı basın mensuplarına cephede haber takip etme ve bu haberleri ülkelerine en kısa sürede ulaştırmaları konusunda yardımcı olundu. Günümüzde embedded (iliştirilmiş) gazeteciler olarak adlandırılan uygulamanın belki de ilk örneklerinden biri, daha o yıllarda Mustafa Kemal tarafından devreye sokuldu.

Türk Kurtuluş Savaşı yıllarında aktif gazetecilik görevinde bulunan yabancı gazetecilere Türk askerleri arasında çalışma imkânı sağlanması ve her türlü kolaylığın gösterilmesi, savaşın güç koşulları arasında Batı basınında Türkiye lehinde çok sayıda haber ve yorum çıkmasına katkı sağladı. Türk insanının vatanını kurtarmak için verdiği cansiperâne mücadele, bu gazeteciler aracılığıyla Batı kamuoyuna yansıdı. Bu durum, Avrupa kamuoyunda gittikçe Yunan aleyhtarı bir kamuoyu oluşumunu hızlandırırken, Türkiye lehinde de olumlu bir imajın oluşumuna da zemin hazırladı.

Mustafa Kemal Paşa'nın kendilerine gösterdiği ilgi ve kolaylıktan memnun kalan Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis, bundan dolayı Mustafa Kemal Paşa'ya teşekkürlerini ileten bir telgraf çekti. (Şimşir, 1981, s. 112) Gaulis Türk Kurtuluş Savaşı'nın ardından döndüğü ülkesinde, "Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği" adıyla bir kitap kaleme aldı. (Çev: Yazansoy, 1981)

Hatta TBMM bu konuda o kadar hassas davrandı ki, yazılarıyla Türk istiklâl davasına katkıda bulunduğu karar verilen Fransız edibi Claude Farrère'e teşekkür edilmesi için, 21 Ocak 1922 yılında TBMM tarafından

özel karar dahi çıkartıldı. (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, cilt: XVI, s. 96-97)

Devletten Talepte Bulunan Gazeteciler

Devlet sadece yabancı basın mensuplarını değil, yerli gazetecileri de el altında tutmak için çaba gösterdi. Türk basınının öncülerinden olan, matbaasında yüzlerce kitap basılan ve basın tarihimizin 'ilk'leri arasında sayılan Ebuzziya Tefik, Abdülhamit'in aylığa bağladığı gazetecilerden biri olarak tarihteki yerini aldı. 1880 Nisan'ında iki aylığını birden almış ve makbuzunu: 'Padişah hazretlerinin tahsisi ve ihsanı olan aylık 2 bin 800 kuruş tutarındaki áciz maaşımı, 1880 yılı Mart ve Nisan aylarına mahsuben Hazine'den aldığımı gösteren işbu senedimi takdim kılıyorum' şeklinde bir notla saraya göndermişti.

Tefik Bey o günlerde evini taşımaktaydı. Aldığı parayı taşınma giderleri için harcamak zorunda kalınca, saraydan tekrar para isteyecek ve maaşını nereye harcadığını da bir başka mektupla şu şekilde hükümdara bildirerek bir teşekkür edecekti:

'Velinimetim olan siz padişahımın emriyle bugün aldığım değersiz maaşımla ilgili senet, ayağınızın toprağına arz edilmiştir. Başınızı ağrıtan bu önemsiz çabam evimi taşımaktan kaynaklanan bir mali sıkıntıdan doğmuş ve ihtiyacım sayenizde karşılanmıştır.'

Mevlânzade Rifat, Kurtuluş Savaşı'nın en sert karşıtlarındandı. Zaferin kazanılmasından sonra İstanbul'dan Avrupa'ya geçti, sonra 150'likler listesine alındı ve sürgünde öldü. 1923'ün 9 Nisan günü, Köstence'den İstanbul'daki eski bir Maliye Nazırı'na gönderdiği mektupta parasızlıktan söz edip yardım istemekteydi:

'Muhterem efendim hazretleri. Bu aralık mali sıkıntıdan fena halde ızdırab içerisindedim. Buradan da hareket niyetindeyim. Yüksek insanlığınıza ve şahsiyetinize karşı olan samimi bağlılığım dolayısıyla yardımınızı rica ediyor ve hayal kırıklığına uğramayacağımı sanıyorum. En derin saygılarımın kabulünü rica ederim efendim hazretleri. Hotel Boulevard, Constanza, Roumanie. Her emrinize âmâde, Mevlânzade Rifat.'

Ünlü 'Makber'i yazan, 'Şair-i ázam' yani 'büyük şair' diye tanınan ve elçiliklerde bulunan Abdülhak Hámid de, iki yakasını bir araya getiremeyenlerdendi. 1914'te senatör olmasına rağmen beş parasızdı ve 20 Mayıs günü, bir hükümet üyesine 'Geçinemi-yorum! Bana ya bir iş daha bulun veya borç para verin' diye bir mektup yazmıştı:

'... Siz, bu devleti ve milleti müthiş bir illetten kurtardınız. Tanıyan, tanımayan, büyük, küçük herkes başarılarınıza hayrandır. Bir sene işsiz kaldım, ... nihayet senatör yapıldım fakat aldığım aylıkla hem hayatımı devam ettirmemin, hem de borçlarımı ödemenin mümkün olamayacağını görüyorum. Yani, borcumu verecek olsam karnımı doyumayacağım, karnımı doyuracak olsam da borçlarımı ödeyemeyeceğim. Kısacası, berbad bir haldeyim. Dolayısıyla ya bir elçiliğe tayin edilmeyi yahut bir diğer göreve getirilmeyi veya mali kuruluşlardan birine tayinimi, bunlar da olmazsa aydan aya ödenmek üzere dört-beş yüz lira borç verilmesi yoluyla olsun imdadıma yetişmenizi istirham ediyorum. ...Yukarıda sıraladığım dört maddeden hangisi uygunsa bildirmenizi istirham ederim muhterem efendim hazretleri. Abdülhak Hamid' (Bardakçı, 13 Şubat 2005, Hürriyet)

Sonuç

Kamuoyunu oluşturmaya yarayan unsurlarla, devleti yöneten kurum veya kişiler arasında gizli veya açıktan yürütülen ilişkinin tarihi neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Basım imkanlarının gelişmesi ve kamuoyu oluşturmaya yarayan araçların daha geniş kesimlere ulaşmaya imkan vermesiyle birlikte, kamuoyunu kontrol etmek isteyen çevrelerin konuya ilgileri daha da artmıştır. Son yıllarda gündeme giderek daha fazla meşgul eden medya siyaset ilişkisi tartışmalarına her ülkeden örnekler vermek mümkündür.

Günümüzde birçok farklı şekline tanık olduğumuz kamuoyunu kontrol etme arayışlarının bugünkü anlamdaki ilk örneklerine, Sanayi Devrimi sonrası uluslar arası ilişkilerin yoğunlaşması ve rekabetin hız kazanmasıyla birlikte daha sık rastlanır olmuştur. Kamuoyunun kontrolünün uluslar arası boyutta önem kazanması, hükümetlerin konuyla daha yakından ilgilenmelerine ve medya etiği açısından tasvip edilemeyecek yöntemlere daha sık başvurmalarına neden olmuştur.

Medya siyasetçi ilişkileri konusuna dünyanın her yanından birçok örnekler sıralanabilir. Her ülkede ve dönemde uygulanan yöntemler farklı olsa da, varılmak istenen hedef temelde aynı olmuş ve medya aracılığıyla kamuoyu kontrol edilmek istenmiştir.

Dünyanın şu an yaşadığı sıkıntıların temelinde, kamuoyu adına denetim görevini yerine getirmesi gereken ve demokrasinin yapı taşlarından olan medyanın, görevini çeşitli nedenlerle istenildiği ölçüde yerine getirememiş olmasının büyük payı vardır. Örneğin, Irak Savaşı öncesi Amerikan yönetiminin tüm açıklamalarına sanki doğruymuş gibi yer veren Amerikan ve dünya medyası-

nın bugün günah çıkartması sonucu değiş-
tirmeye yetmemektedir. (Özsoy, 10 Şubat
2005, Halka ve Olaylara Tercüman)

Konunun yüksek sesle tartışılmaya başlan-
ması ve toplumsal duyarlılığın giderek art-
ması ise, ümitlerimizi artırmaktadır.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı, Kuruluşu, Tarihçesi ve Safahatı (1925-1935), Ankara 1935.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Toplayan: Nimet Arsan, Ankara 1964.
- BARDAKÇI, Murat, Hürriyet, 13 Şubat 2005.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Dahiliye Nezareti Kalemî Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS), Dosya: 62, Belge: 29.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Hariciye İrade Tas. nr. 1, 18 - C - 1318/13 Ekim 1900
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Hariciye İrade Tas. Nr. 3, 6-C1311/15 Aralık 1893
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Hariciye İrade Tas. Nr. 4, 3-M-1313/26 Haziran 1895
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Hariciye İrade C.I, nr.6, 15 M-1310/ 10, Ağustos 1892
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Hariciye İrade Tas. nr. 10, 26 - N - 1317/28 Ocak 1899
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Hariciye İrade Tas. nr. 12 23 - Za - 1310/9 Haziran 1892
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Harici İrade tas. nr. 15, 18- M -1313/ 11 Temmuz 1895
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Hariciye İrade Tas. nr. 25, 23 - Ca - 1313/12 Kasım 1895
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Y-A-Hus. Tasnifi Dos:171 Sıra:97.27-11-1299
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Y-A-Hus. Tasnifi Dos:179 Sıra:115.26-Z-1301
- ER, Turgut, Türkiye'de Basın Yayın ve Tanıtma, Başbakanlık Basın yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2003.
- GEORGES-GAULİS, Berthe, Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği", Çeviren: Cenap Yazansoy, İstanbul 1981.
- HANİOĞLU, M. Şükrü, "Jön Türk Basını" Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi,
-http://www.byegm.gov.tr/seminerler/kayseri-x/kayseri_17.htm#_ftnref1
- İLAL, Ersan, İletişim, Yığımsal İletişim Araçları ve Toplum, İstanbul 1989.
- İNUÇUR, M. Nuri, Basın ve Yayın Tarihi, İstanbul 1982.
- İSKİT, Server, Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları, Ankara 1943.
- KARAL, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1586-1861), TTK CVI, Ankara 1983.
- KOLOĞLU, Orhan, 'II. Abdülhamid'in Basın Karşısındaki Açmazı", Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları.
- KOLOĞLU, Orhan, Basımevi ve Basının Gecikme Sebepleri ve Sonuçları, TGC Yayınları, İstanbul 1987.
- ORAL, Fuat Süreyya, Türk Basın Tarihi (1919-1965 Cumhuriyet Dönemi), İkinci Kitap, Ankara 1968.
- ÖZSOY, Osman, Gazetecinin İnfazı, Timaş Yayınları, İstanbul 1997.
- ÖZSOY, Osman, 'Kiralık gazeteciler', Halka ve Olaylara Tercüman, 10 Şubat 2005.
- ÖZSOY, Osman, Türkiye'nin İmaj Sorunu, Alfa Yayınları, İstanbul 1998.
- Peyam-ı Sabah, nr. 519/10949, 7 Mayıs 1336/ 7 Mayıs 1920;
- Peyam-ı Sabah, nr. 527/10957, 15 Mayıs 1336/ 15 Mayıs 1920.

- SONYEL, Salahi R., Türk Dış Politikası, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987.
- ŞİMŞİR, Bilâl N., Atatürk İle Yazışmalar (1920-1923), Ankara 1981.
- TBMM Zabıt Cerideleri
- Türk Basın Tarihi (1919-1965 Cumhuriyet Dönemi), İkinci Kitap, Ankara 1968.